

Εκατάπληξες ἐκ τοῦ πυρένου χάσματος μεταξύ ἀποτελέσματος καὶ φυσικῆς ἰκανότητος, τεχνικῆς δυνάμεως καὶ ἠθικῆς δικαιολογίας. Πόσον τὸ πρᾶγμα ἐτρομοκράτησε τὴν κρατοῦσαν τάξιν, παρουσιάσθη προληπτικῶς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀπαγόρευσιν τῶν βλημάτων, τὰ ὅποια διερρήγνυον τὰς ἱπποτικὰς πανοπλίας. Ἡ ἐν τῷ μεταξύ διὰ τῆς τελειοποιήσεως καὶ τῆς διαδόσεως τῆς νέας πολεμικῆς τέχνης προκληθεῖσα ἀναστάσις ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε νὰ καταπλαγῆ ἡ κοινὴ γνώμη καὶ διὰ τοῦ ποιητοῦ, ὁ ὁποῖος ἐξ ὀνόματός της ἐχαιρέτησε τὴν ἀνατολὴν τῶν Νέων χρόνων, νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἀγανάκτησίν της διὰ τὸ ἀνήκουστον θράσος. Μεσοῦντος τοῦ 14ου αἰῶνος ὁ Π ε τ ρ ἄ ρ χ η ς ὀνομάζει τὴν ἐφεύρεσιν «πανώλην. Δὲν ἦτο ἀρκετὴ εἰς τὸ μηδαμινὸν ἀνθρώπινον πλάσμα ἡ ὀργὴ τοῦ ἀθανάτου Θεοῦ, ὁ ὁποῖος βροντᾷ ἐξ οὐρανῶν. Ὡ μὲ τὴν ὑπερηφάνειαν συνυφασμένη ὠμότης! Ἡ ἀνθρωπίνη λύσσα προσπαθεῖ νὰ μιμηθῆ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀπαράμιλλον φλόγα!»²⁹. Ἡ ἐξάπλωσις τῆς ἀναταραχῆς εἰς ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην ἰδίως μετὰ τὴν ἐπίδειξιν τῆς νέας δυνάμεως κατὰ τὴν πανωλεθρίαν τοῦ ἀριθμητικῶς ἰσχυροτέρου ἱπποτικοῦ στρατοῦ τῶν Γάλλων ὑπὸ τὸν Φίλιππον VI ἐκ μέρους τῶν ὑπὸ τὸν Ἐδουάρδον III ἀγγλικῶν στρατευμάτων, τὰ ὅποια ἐφαρμόζουν τὴν νέαν τακτικὴν εἰς Crécy τὸ ἔτος 1346 μ.Χ., πανικοβάλλει ἱππότες, φεουδάρχας, ἱερεῖς καὶ διανοουμένους, οἱ περισσότεροί τῶν ὁποίων — ὁ Μελάγχθων, ὁ Λούθηρος, ὁ Ἐρασμος — θεωροῦν τὴν ἐφεύρεσιν ὡς ἀπόδειξιν αὐτοπροσώπου εἰσβολῆς τοῦ Διαδόλου εἰς τὸν ἀνθρώπινον κόσμον. Τὴν φρίκην αὐτὴν εἰκονογραφεῖ μετ' ὀλίγον μὲ ζοφερά χρώματα ὁ Ἀριόστος, προφητεύων τὸ τέλος τῆς ἀνδρείας* εἰς τὴν αὐγὴν μιᾶς ἐποχῆς, ἡ ὁποία ἐκλέγει χωρὶς τὴν ἐπιδοκιμα-

* Ὁ «μαινόμενος Ὀρλάνδος» μάχεται διὰ τῶν «συμβατικῶν» δπλων ἐναντίον τοῦ εἰσβολέως ἡγεμόνος τῶν Φρισίων Cimisco, ὁ ὁποῖος διαθέτει τὸν φοβερὸν νεωτερισμόν. Μετὰ τὴν νίκην τὸ τηλεβόλον, τὸ ὁποῖον τελικῶς δὲν ἔσωσε τὸν ἐπιδρομέα, περιέρχεται εἰς χεῖρας τοῦ Ὀρλάνδου:

ε..Τὸ πῆρε τότε κι' εἶπε: Πάει πιά! Στὸ μέλλον
στεφάνι δὲν θὰ δίνης στοὺς δειλοὺς, σ' ἄνδρες χωρὶς ψυχὴ.
Γιὰ νὰ μὴ σβύσῃ τοῦ λοιποῦ τῶν ἱπποτῶν ἡ τόλμη
ἐδῶ σὲ ρίχνω νὰ χαθῆς, νὰ μὴ σὲ θρῆ κανένας.

Συχαμερὸ καὶ ἄτιμο καταραμένο πρᾶμα,
ποὺ σὲ κουβάλησε στὴ γῆ τοῦ Βελζεβοὺλ τὸ μῖσος
νὰ φέρης ἀπ' τὸν Τάρταρο σ' ἐμᾶς τῆ συμφορᾶ,
σὺρε ξανά στὴν Κόλασι, τὴ σκοτεινὴ σου μάνα!
Μ' αὐτὰ τὰ λόγια πέταξε τὴν πύρινη σωλήνα
στῆς θάλασσας τὸν πάτο.

Ἄφοῦ κεῖ κάτω ἔμεινε χρόνια πολλὰ κρυμμένος,
ἀνέβηκε ξανά στὸ φῶς τοῦ Σατανᾶ ὁ γόνος μὲ μάγια φοβερά
καὶ πρῶτα - πρῶτα θόβηκε στῶν Γερμανῶν τὸ ἔθνος..

σίαν τῆς κοινῆς γνώμης, ἀντὶ τῆς ἀτομικῆς ἱκανότητος, τὴν τεχνικὴν δύναμιν.

Ὁ νεωτερισμὸς τοῦ ἐκπυρσοκροτοῦντος ὄπλου ἐσήμαινε μίαν ἀπαράδεκτον, ἀλλ' ἐφικτὴν καὶ διὰ τοῦτο εἰς ὄλους διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς νέας καταστάσεως ἀναγκαίαν ὑπερπήδησιν τῆς προσωπικῆς ἀξίας. Τὸ νέον ὄπλον ἐδημιούργησε μίαν ἀγνωστον ἕως τότε διάστασιν μεταξύ ἀντικειμενικοῦ ἀποτελέσματος καὶ ὑποκειμενικῶν προϋποθέσεων, κυρίως ὁμως κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐκπλήρωσιν σχεδίων χωρὶς ἄλλην δικαιολογίαν, πλὴν τοῦ γεγονότος, ὅτι διὰ τῆς νέας βίας ἦσαν κατορθώσιμα. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἐπετύγχανε τὰ ἐπιδιωκόμενα σχεδὸν χωρὶς προσωπικὴν συνδρομὴν καὶ χωρὶς νὰ χρειάζεται ἠθικὴν συμπαράστασιν, ἡ βία αὐτὴ ἦτο φυσικὸν νὰ προκαλέσῃ μίαν ὀδύνην, ἡ ὁποία διὰ μέσου τῶν 278 πολέμων τῆς Εὐρώπης μεταξύ 1482 καὶ 1941 μὲ τὰ 700 ἑκατομμύρια ἀμέσων θυμάτων³¹ συνεχίζεται μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, διὰ νὰ γνωρίσῃ εἰς τὴν σύγχρονον δυνατότητα τῆς καταστροφῆς, ἡ ὁποία ἐντείνεται, καθ' ὃν λόγον ὑποχωρεῖ ἡ ἀτομικὴ συμβολή, τὴν πλήρη ρῆξιν τῶν σχέσεων μεταξύ δυνάμεως καὶ δικαίου. Σήμερον ἀσφαλῶς μεταξύ αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ρίπτει τὴν βόμβαν καὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ ὀλέθρου δὲν ὑπάρχει ἐσωτερικὴ συνάφεια, ἀλλ' αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀποδέσμευσις τῆς πράξεως ἐξ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος τὴν ἐπρατε, ὅτι δὲν προκαλεῖ πλέον ἐντύπωσιν, συνετάραξεν, ὅταν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀντήχησαν αἱ πρῶται ἐκπυρσοκροτήσεις, τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε τὰ πρῶτα βήματα εἰς τὴν νέαν κατεύθυνσιν τῆς ἱστορίας. Ἐκτοτε ἡ ἀποδέσμευσις αὐτὴ, ὅσον περισσότερο διεμόρφωνε τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τῆς Εὐρώπης, ἔχανε τὴν σημασίαν της, μεταξύ ὁμως τῆς πράξεως καὶ τῆς συνειδήσεώς της, τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς εὐθύνης, τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς, εἶχε τοποθετηθῆ ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ τῆς καταλήξεώς του εἰς τὴν ἐφεύρεσιν τῆς πυρίτιδος ὁ Μεσαιῶν διέσπασε τὸν σύνδεσμον τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἐσωτερικῆς του δικαιώσεως. Εἰς τὸ ρήγμα μεταξύ τῶν γεγονότων καὶ τοῦ πνευματικοῦ των ἐλέγχου ἐδημιουργήθη ἡ εὐρωπαϊκὴ ἱστορία. Τὸ ρήγμα αὐτὸ σήμερον διευρύνεται, διὰ νὰ χωρέ-

Τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἰταλῶν κι' ὄλου τοῦ κόσμου οἱ χῶρες
ἔχουν βαλθῆ νὰ μάθουνε τὴν τρομερὴ τὴν τέχνη:
'Ο ἕνας λιώνει τὸ χαλκὸ κι' ἀπ' τὴ ρευστὴ του μᾶζα,
καθὼς ὁ φούρνος τὴν ξερνᾶ, σχήματα κάνει κούφια·
ἄλλος τὸ σίδερο τρυπᾶ — τὸν βοηθᾶ ἡ φωτιά —
καὶ κάνει σχήματα μικρὰ καὶ σχήματα μεγάλα
μὲ κάθε εἶδους βάρους.

Κακόμοιρε πολεμιστῆ, σὰν τί τὰ θέλεις τὸ λοιπὸν
τὰ ὄπλα ποῦχεις τωραδὰ καὶ τὸ σκαθὶ σου ἀκόμα;
Κύττα νὰ πάρῃς τῆς θροντῆς τὸ φῶς τῶμα σὶν ἄμο,
γιατὶ φοβᾶμαι πὼς ἀλλιῶς ἢ κεῖνα θὰ σὲ κόψῃ!³⁰

ση δλόκληρον τόν κόσμον. Διά τοῦτο εἰς τήν ἐποχὴν μας, ἡ ὁποία, πιστὴ εἰς τήν μεσαιωνικὴν παράδοσιν, ἐπεξεργάζεται διὰ τῶν συγχρόνων ἐκρηκτικῶν ὕλων τὴν ἐσχάτην δυνατότητα, χωρὶς προσωπικῶς νὰ εὐθύνεται κανεὶς, ἀκούεται καὶ πάλιν ὁ παλαιὸς λόγος, ὅτι ἡ τεχνικὴ ἐξουσία, ἐφ' ὅσον δὲν συνδέεται ἐσωτερικῶς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, εἶναι δαιμονικὴ σκευωρία. Ἡ «δαιμονία» αὕτη ἀποτελεῖ τὸ κληροδόμημα τοῦ Μεσαιῶνος μέσῳ τοῦ Εὐρωπαίου εἰς τὸν παγκόσμιον ἄνθρωπον. Ἀφ' οὗτο ἡ πυρῖτις ἀγέτρεψε τὴν κοινωνικὴν ἰσορροπία τῆς Εὐρώπης, ὁ ἄνθρωπος ἔπεται τοῦ ἔργου του.

Ποίους κατέστησε κυρίους τῆς καταστάσεως ἡ πυρῖτις.

Ἡ ἀνατροπὴ τῆς κοινωνικῆς ἰσορροπίας ἔφερεν εἰς τὸ προσκήνιον τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας μίαν νέαν τάξιν ἀνθρώπων. Ἡ ἀλλαγὴ εἶχε συντελεσθῆ, ὅταν οἱ ἱππῶται ἀντελήφθησαν, ὅτι ἦσαν ἀκάλυπτοι ἐναντι καταδοκούντων πεζῶν, ὅταν τὰ τεῖχη τοῦ πύργου, ἀπόρθητα εἰς τὸ ξίφος καὶ τὸ βέλος, ὑπέκυπτον εἰς τὴν νέαν ὀρμὴν, ὅταν διὰ τῶν μισθοφόρων ἐνισχύετο ἡ κεντρικὴ ἐξουσία εἰς βάρος τοῦ φεουδάρχου, ὅταν οἱ πολῖται συνησπίζοντο ἐναντίον τῶν συμφερόντων τοῦ μοναστηριακοῦ κλήρου, ὅταν ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπιπτεν εἰς τὴν βίαν τῶν τηλεβόλων, ὅταν οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἠχμαλώτιζον τὸν Πάπαν, διὰ νὰ τὸν ἐγκλείσουν εἰς τὴν Ἀβινιόν.

Διὰ τῶν ἐκπυρσοκροτούντων ὄπλων δὲν ἔχασαν ὅμως οἱ ἰσχυροὶ τῆς χθὲς τὴν δυνάμιν τῶν, μόνον ἐπειδὴ, ὅσοι ἐσκόπευον ὑπὸ κάλυψιν, κατέρριπτον τοὺς ἐφίππους καὶ ὁ πέτρινος περίβολος τῆς ἐξουσίας δὲν ἀντεῖχεν εἰς τὴν σφοδρότητα τῶν νέων βλημάτων, ἀλλὰ καὶ διότι οἱ ὑποτελεῖς τοῦ παρελθόντος ἀνεκάλυψαν μίαν πηγὴν οἰκονομικῆς ὑπεροχῆς, ἡ ὁποία μετέστρεψε τὴν εἰσοδὴν τοῦ χρυσοῦ ἐκ τοῦ πύργου καὶ τῆς μονῆς πρὸς τὸ ἰδιωτικὸν θαλάντιον. Ὅταν συνετελείτο θεθαίως ἡ μεταστροφή αὕτη, μετεβάλλετο ὁ κόσμος εἰς εὐρωπαϊκὴν ἀποικίαν, οὕτως ὥστε ἡ Δύσις νὰ γίνῃ παγκόσμιον θησαυροφυλάκιον· ὁ χρυσὸς ὅμως δὲν κατηυθύνθη πρὸς τοὺς εὐγενεῖς οὔτε πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἐκυκλοφόρησε μεταξὺ τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν ἐπαγγελματιῶν, οἱ ὁποῖοι συνεδέθησαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πρὸς τὴν πολεμικὴν καινοτομίαν. Διὰ τῶν φόρων, τοὺς ὁποίους ἐπέβαλεν ὁ ἡγεμὼν καὶ ὁ βασιλεὺς, ἐδημιουργήθη ταυτοχρόνως ἡ ἐμμισθος τάξις τῶν ὑπαλλήλων καὶ τὸ μισθοφορικὸν στράτευμα μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐπιβολὴν τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῶν φεουδαρχῶν καὶ τοῦ κλήρου. Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν ὑπάλληλον καὶ τὸν στρατιώτην μηχανικοί, προμηθευταὶ τοῦ στρατοῦ, σχεδιασταί, ἐφευρέται, διδάσκαλοι σκοποβολῆς, ἀντιγραφεῖς κανόνων χρήσεως, συγγραφεῖς εἰκονογραφημένων ἐπικαίρων περιπετειῶν, ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐκμεταλλεύονται τὴν νέαν ἀνησυχίαν καὶ τὴν νέαν δυνάμιν, προβάλλουν ὡς σκαπανεῖς τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας. Τὸ λαμπρότερον παράδειγμα προσφέρει ἐν προκειμένῳ ὁ Λεονάρδος Da Vinci διὰ τῆς ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν εἰς ἡλικίαν 30 ἐτῶν τὸ ἔτος 1482 ἀπηύ-

θυεν εις τον ηγεμόνα του Μιλάνου Λουδοβικον Sforza, δια να του ανακοινώση, τι είναι εις θέσιν να επιτύχη, εάν προσληφθή εις την αύλην ως κρατικός μηχανικός: «1. Έχω καταστρώσει σχέδια δια πολυ ελαφράς, αλλά στερεάς γεφύρας, αι οποια εύκόλως μεταφέρονται και δια των οποίων είναι δυνατόν να καταδιωχθῆ ὁ ἐχθρὸς ἢ να διαφύγωμεν ἀσφαλῶς, ἐπίσης δι' ἄλλας γεφύρας, τὰς οποίας οὔτε τὸ πῦρ οὔτε αἱ λοιπαὶ ἐπιθέσεις καταστρέφουν και δυνάμεθα με ἀνεσιν να τοποθετήσωμεν και να ἄρῶμεν. Ἐκτὸς αὐτοῦ ἔχω ἄλλα σχέδια, δια να πυρπολήσωμεν και να καταστρέψωμεν τὰς γεφύρας τοῦ ἐχθροῦ.. 6. Περαιτέρω θὰ κατασκευάσω ἀσφαλῆ και ἀπρόσιτα κλειστὰ ἄρματα, τὰ οποια με τὰ τηλεβόλα των θὰ διέρχωνται δια τῆς παρατάξεως τῶν ἐχθρῶν και θὰ συντρίβουν και τὰς πολυπληθεστέραις ομάδας ἐνόπλων.. 8. Με δυὸ λόγους θὰ κατασκευάσω ἀναλόγως τῶν περιστάσεων διαφόρους ἀμυντικὰς και ἐπιθετικὰς μηχανάς.. 9. Ἐὰν ὑποθεθῆ, ὅτι ὁ ἀγὼν γίνῃ εις τὴν θάλασσαν, ἔχω σχέδια δια τεχνικὰς ἐγκαταστάσεις ἐπὶ πλοίων, τὰ οποια θὰ εἶναι εις θέσιν ν' ἀνθέξουν και εις τὸν ἰσχυρότερον κανονιοβολισμόν»³².

Ἐκρηκτικοὶ ὄροι δια τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης και τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

Ὅπως ἐπαγαλαμβάνεται εις τὴν ἐποχὴν μας μετὰ τὴν τεχνικὴν ἀποδέσμευσιν τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, ἡ ἐπιστήμη ἐτέθη εις τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πολιτικῆς, ὅταν ἐθορύβησαν τὴν Εὐρώπην τὰ πρῶτα πυροβόλα δπλα. Δια τῆς πολιτικῆς τῆς θητείας ἡ ἐπιστήμη παρουσιάσθη ὁμως δια πρώτην φορὰν ὡς κοινωνικὸς συντελεστὴς τῆς δυνάμεως. Τοῦτο ἐσήμαιεν ὑποχρεώσεις ἐναντίον τῆς καθαρᾶς ἐρεύνης, ὑπῆρξεν ὁμως ταυτοχρόνως μία πρόκλησις δια τὴν ἐρευναν. Ἡ πρόκλησις αὐτὴ ἦτο παραλλήλως γενικῆς φύσεως, ἐσωτερικῶς συυφασμένη πρὸς τὰ συμφέροντα, τοὺς φόβους και τὰς ἀξιώσεις μιᾶς νέας κοινωνικῆς τάξεως, ἡ οποια ἐπεχείρησε να θέσῃ εις τὴν ὑπηρεσίαν τῆς, ὅτι-δήποτε παρείδεν ἢ ἀπεκλήρυξεν ἢ παράδοσις, να ἐκμεταλλευθῆ τὴν δύναμιν ὅπουδήποτε και ὑφ' οἵανδήποτε μορφήν παρουσιάζετο. Καθ' ὃν χρόνον κατέρρεεν ἡ τάξις τῶν ἱπποτῶν και περιωρίζετο ἡ ἰσχὺς τοῦ φεουδάρχου και ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐπιρροή, ἀπεκάλυπτεν ὁ κόσμος τὴν ἀπηγορευμένην πλευράν του και ἔδιδε τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι δια τῆς ἀκριβοῦς του γνώσεως θὰ ἐκπληρωθῆ, ὅτι εἶχεν ὑποσχεθῆ ἢ πίστις δια τὴν ζωὴν μετὰ τὸν θάνατον. Ἡ κοινωνικὴ ἀναστάσις, τὴν οποίαν ἐπέφερεν ἡ ἐκπυρσοκρότησις, προσήγγισε λοιπὸν και χωρὶς τὴν ρητὴν ἐντολήν τῆς πολιτικῆς πρὸς τὴν ἐπιστήμην να ἐρευνήσῃ τὰ φυσικὰ πράγματα χάριν τῆς δυνάμεως, τὸν ἀνθρωπον και τὸν κόσμον. Ὅτι-δήποτε εἶχε μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης παραγνωρισθῆ, παρουσιάσθη, μόνον και μόνον ἐπειδὴ ἦτο νέον, ὡς ἀντικείμενον ὑψίστου ἐνδιαφέροντος. Ὁ κόσμος ἀπέκτησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μιαν ἱερὰν σημασίαν, δια να καταστῆ με τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τὸ πραγματικὸν ἀντικείμενον τῆς εὐρωπαϊκῆς λατρείας.

Προηγήθη διά τούτο τῆς στροφῆς πρὸς τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ κλασσικὰ γράμματα ἢ ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ γνωρίσῃ, ὅτι τοῦ ἀπέκρυφεν ἡ παράδοσις. Ἡ ἀνάγκη ν' ἀποκαλυφθοῦν τὰ ἄγνωστα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς φυσικῆς πραγματικότητος χάριν τῶν νέων αἰτημάτων μετέστρεψε τὴν προσοχὴν ἐκ τοῦ λατινικοῦ κόσμου πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκ τῆς θεολογίας πρὸς τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην.

Ἡ μεταστροφή τοῦ ἐνδιαφέροντος πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τὸ φυσικὸν περιβάλλον συνετελέσθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πολιτικοῦ ἀρχόντου, ὁ ὁποῖος εἶδεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐρεύνης μίαν δυνατότητα προβολῆς καὶ μίαν προϋπόθεσιν ἐπεκτάσεως τῆς δυνάμεως, τὴν ὁποίαν τοῦ παρείχον ὁ χρυσὸς καὶ ἡ πυρῖτις. Ἡ προμήθεια, ἡ συντήρησις καὶ ἡ χρῆσις τῶν νέων ὄπλων προϋπέθετον μίαν οἰκονομικὴν ἰσχύον, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχεν οὔτε ὁ χωρικός, οὔτε ὁ ἱππότης, οὔτε ὁ ἔμπορος, οὔτε ὁ ἱερεὺς, οὔτε ὁ φεουδάρχης. Μόνος εἰς θέσιν ν' ἀγοράσῃ τὴν ἐκρηκτικὴν ὕλην καὶ τὸ μέταλλον, νὰ κατασκευάσῃ χυτήρια, νὰ πληρώσῃ τοὺς τεχνίτας, νὰ ἐκπαιδεύσῃ τοὺς πολεμιστὰς καὶ νὰ τοὺς συντηρήσῃ ἐτοιμοπολέμους ἐν καιρῷ εἰρήνης, ἦτο ὁ κύριος μιᾶς πόλεως ἢ μιᾶς εὐρυτέρας περιοχῆς, ἡ δύναμις τοῦ ὁποίου προηγουμένως ἐστηρίζετο εἰς τὴν συνδρομὴν τῶν εὐγενῶν ἢ τὴν συμπαράστασιν τῆς Ρώμης, αὐτὴν τὴν φορὰν ὁμοῦ εἰς τὴν φορολογίαν καὶ τὸ ἔμμισθον στρατεύμα. Πρῶτοι ἀντελήφθησαν τὴν μεταβολὴν τῶν ἱστορικῶν πραγμάτων οἱ ἡγεμόνες τῶν ἰταλικῶν πόλεων ἰδίως μετὰ τὴν σύλληψιν καὶ ἀπομάκρυνσιν τοῦ Πάπα. Ἐξ Ἰταλίας λοιπὸν ἐδόθη τὸ παράδειγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας, ὅπως τὴν ἐνσαρκώνει ὁ ἐπικίνδυνος τύπος, τὸν ὁποῖον ἐκθειάζει ὁ Ν. Machiavelli. Διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἐξουσίας εἰς χεῖρας ἐνὸς πολιτικοῦ προσώπου ἢ πυρῖτις ἐπάταξε τὰ ἐναντία μικροσυμφέροντα φεουδαρχῶν, μονῶν καὶ συντεχνιῶν καὶ ὠδήγησε τὴν Εὐρώπην εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐθνικοῦ κράτους.

Ἐκ τοῦ πολέμου ὡς συνεχίσεως τῆς πολιτικῆς ἐπὶ ἄλλου ἐπιπέδου πρὸς τὴν πολιτικὴν ὡς συνέχειαν τοῦ πολέμου δι' ἄλλων μέσων.

Μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κυριάρχου πολιτικοῦ κράτους ἢ ἐπανάστασις, ἢ ὁποία συνέβη εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην, οὐσιαστικῶς ἑτεροματίσθη, διὰ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων, τὰς ὁποίας ἐπέβαλλεν εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον ἡ εἰσορὴ καὶ ἡ κυκλοφορία τοῦ χρήματος. Ὅσον ἐποπλασιαζόντο τὰ νέα αἰτήματα, τόσον ἐμειοῦτο ὁμοῦ ἡ οἰκονομικὴ σημασία τοῦ στρατεύματος, δεδομένου ὅτι μέχρι τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ Εὐρώπη δὲν ἐγνώρισεν ἄλλον πολεμικὸν νεωτερισμόν. Ἀλλ' ὅσον ἡ ζωὴ τοῦ κράτους ἐξηρτάτο ἐκ τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων, τόσον περισσότερο καὶ ἡ κρατικὴ ἐξουσία, παρ' ὅτι ἐπανειλημμένως ἐπενέβη εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ ἐμπορίου (Mercantilismus), περιωρίζετο βαθμηδὸν εἰς τὴν πολεμικὴν ἰσχύον, οὕτως ὥστε κατὰ

τούς τρεις τελευταίους αιώνας τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας νὰ φανῆ, ὅτι τὸ κράτος εἶχεν ὡς ἀποστολὴν του νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν κυρίως ἐναντίον ἐξωτερικῶν ἀπειλῶν καὶ ἐφ' ὅσον οἱ γείτονες ἠσύχαζον, ν' ἀρκεσθῆ εἰς τὴν τήρησιν τοῦ νόμου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ στρατιωτικὴ ἐξουσία ὑπετάγη τελικῶς εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ὁ πόλεμος παρουσιάσθη ὡς συνέχισις μόνον τῆς πολιτικῆς δι' ἄλλων μέσων. Τὰ κλειδιά τῆς εὐρωπαϊκῆς αὐτῆς περιόδου εἶναι, ὅτι τὰ στρατιωτικὰ αἰτήματα ἀνεφέρθησαν μόνον εἰς τὴν πολεμικὴν περίοδον καὶ ἦτο δυνατόν νὰ ἐκπληρωθοῦν διὰ τῶν ὑπαρχόντων μέσων χωρὶς ἰδιαιτέρας ἐπιβαρύνσεως τῆς οἰκονομίας. Ἀποτέλεσμα τῆς δευτερευούσης αὐτῆς σημασίας, τὴν ὅποιαν εἶχεν ὁ στρατὸς διὰ τὴν εἰρήνην, ἦτο ἡ ὑποχώρησις τῆς πολιτικῆς ζωῆς πρὸς ὄφελος τῆς οἰκονομίας, ὁ περιορισμὸς δηλαδή τῆς κρατικῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Σήμερον ἡ κατάστασις αὐτὴ μεταβάλλεται, διότι ἡ πυρῖτις γνωρίζει τὸ δεύτερον κεφάλαιον τῆς ἱστορίας της. Εὐρισκόμεθα εἰς μίαν προοδευτικὴν ἐπανάστασιν τῆς πολεμικῆς τέχνης ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων δυνατοτήτων τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, αἱ ὁποῖαι πραγματοποιοῦνται μόνον διὰ τῆς ἐπιβαρύνσεως τῆς οἰκονομίας, πρᾶγμα τὸ ὅποιον συνεπάγεται τὴν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους εἰς τὴν ζωὴν τῆς εἰρήνης. Ἐνῶ τὸ εἰδικευόμενον στράτευμα μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, τὸ ἵππικόν, ἐχρειάζετο μόνον σπάθην καὶ περίστροφον ὡς εἰδικὸν ἐξοπλισμὸν καὶ ἦτο δυνατόν νὰ συντηρηθῆ ἐκ τῶν ἐνόντων, σήμερον ὀλόκληρον τὸ στράτευμα χρειάζεται διὰ τὴν περίοδον τῆς εἰρήνης ἐν ὄψει τοῦ πολέμου μέσα, τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλουν ἐξειδίκευσιν συνεχῶς μεγαλυτέρου τμήματος τῆς κρατικῆς οἰκονομίας, ἀποδεκατισμὸν ἐπομένως τοῦ προϋπολογισμοῦ χάριν τῶν προϋποθέσεων τῆς ἐκρηκτικῆς ὕλης, συντονισμὸν τῶν οἰκονομικῶν προσπαθειῶν μὲ γνώμονα τὸν πόλεμον, ἕνεκα τῆς ἀποτροπῆς, τοῦ ὁποίου ἐτοιμάζονται τὰ ὄπλα. Ἡ κρατικὴ ἐξουσία, εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ὁποίας εἶχον πιστεύσει οἱ κοινωνικοὶ μεταρρυθμισταὶ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, παρουσιάζεται καὶ πάλιν ὡς ρυθμιστὴς τῆς καταστάσεως. Ὅριζει τοὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς, ἐλέγχει τὰ φρονήματα, δημεύει τὴν ἐπιστήμην καὶ συντείνει εἰς τὴν δημιουργίαν μιᾶς νέας κοινωνικῆς τάξεως, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὁ στρατὸς ἐπιβάλλει, ἂν ἔχι ἀμέσως, ἐμμέσως ὁμως τὴν θέλησίν του μὲ ἀποτέλεσμα τὴν στράτευσιν τῶν συνειδήσεων καὶ τὴν ἐμφάνισιν τῆς πολιτικῆς ὡς συνεχίσεως τοῦ πολέμου ἐπὶ ἄλλου ἐπιπέδου. Ἐὰν ἡ ἐποχὴ μας μιμῆται τὸν Μεσαιῶνα διὰ τῆς ἐφευρέσεως νέων ἐκρηκτικῶν δυνατοτήτων, τὸ κράτος εἰς τὴν τεχνικὴν του ἀπροσωπίαν γίνεται ὁ ἀπόλυτος κοινωνικὸς κυρίαρχος. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἡ ἀτομικὴ βόμβα συνεχίζει τὸ ἔργον τοῦ 13ου αἰῶνος, διὰ ν' ἀνατινάξῃ πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν κοινωνικὴν τάξιν, τὴν ἔννοιαν τοῦ πολέμου, τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας, ὅπως συνέβη, ὅταν ἡ πρώτη ἐκπυρσοκρότησις διέ-

σπασε τὸν δεσμόν μεταξύ προσωπικῆς ἀξίας καὶ τεχνικῆς δυνατότητος.

Ἡ τομὴ τοῦ κόσμου διὰ τοῦ ὠρολογίου.

Ἀφ' οὗτου ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἐπεμβάσεώς του εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς χώρους τῶν φυσικῶν δυνάμεων κατώρθωσε νὰ ὑπερπηδῆσῃ τὸ πρόσωπόν του καὶ νὰ ἐπιτυγχάνῃ διὰ τῆς τεχνικῆς ἀναστατώσεως τῆς ὕλης, ὅ,τι θὰ ἦτο εἰς τὴν φυσικὴν του ἱκανότητα ἀδύνατον, ὥφειλε νὰ προσαρμόσῃ τὴν ζωὴν του εἰς τοὺς τρόπους ὑπερβάσεως τῆς φυσικῆς του παρουσίας καὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὸν ρυθμόν, ὁ ὁποῖος ἐπέβαλλεν αὐτὴν τὴν ὑπέρβασιν. Οὐδεμίαν τεχνικὴν ἐφεύρεσιν αἰσθητοποιεῖ τὴν ὑπαγωγὴν τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος εἰς τὰ αἰτήματα μιᾶς ἀντικειμενικῆς διαρρυθμίσεως μετὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ τῶν παγκοσμίων πραγμάτων ἱστορικὴν σημασίαν, ὅσον ἢ μηχανικὴν ρυθμίσει τοῦ χρόνου διὰ τοῦ ὠρολογίου, τὸ ὁποῖον ἐφεύρεν ἡ Ἐκκλησία ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος.

Τὸν χρόνον, ὅπως διαρθρώνει σήμερον τὴν προσωπικὴν καὶ τὴν κρατικὴν ζωὴν, ἐχάρισεν εἰς τὴν Εὐρώπην μίαν μηχανικὴν διάταξιν. Μέσῳ τῆς διατάξεως αὐτῆς ἡ Εὐρώπη εἶδε τὸν κόσμον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς μεταβολῆς. Τὸ ὠρολόγιον ἐσήμανε τὸ τέλος τῆς ὄντολογίας καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεως. Βεβαίως ἡ ὄντολογία ἐπέζησεν, ἀντὶ ὅμως νὰ ἔχη θέσιν διὰ τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας, ὑπάγεται εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας. Ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου δὲν συνεπλήρωσεν ἀπλῶς τὴν ὄντολογίαν, ἀλλὰ παρουσίασε τὸ περιεχόμενόν της, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ εἰκὼν τῆς στάσεως, ὡς περιεχόμενον τῆς διαρκείας, ἢ ὁποῖα ἔκτοτε ἀπετέλεσε τὸ ὄντως ὄν τῆς Εὐρώπης. Ἡ μηχανικὴ διάταξις τοῦ χρόνου μετέβαλε τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου, διότι δὲν ἐπρόκειτο κατ' οὐσίαν περὶ τῆς εἰσαγωγῆς μιᾶς νέας τάξεως εἰς τὸν κόσμον, ἀλλὰ περὶ τῆς εἰσόδου τοῦ κόσμου εἰς μίαν νέαν τάξιν. Διὰ τοῦ ὠρολογίου ὁ Μεσαιῶν ἀνεθεώρησε τὸν κόσμον καὶ ἐπομένως τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος, ἀντὶ νὰ ἔχη μίαν θάσιν, διὰ νὰ ἐρευνᾷ τὰ μένοντα, κινεῖται ἐπὶ μιᾶς τροχιᾶς, διὰ νὰ σχετίζεται πρὸς ὅ,τι μεταβάλλεται. Ἀφ' οὗτου ἡ διάρκεια ρυθμίζεται μηχανικῶς, ὁ ἄνθρωπος ἀναζητεῖ εἰς τὴν φύσιν τὴν δύναμιν καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοὺς ὅρους τῆς ἀλλαγῆς· δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνέργειαν· δὲν εἶναι, ἀλλ' ἐξελίσσεται· δὲν ζῆ εἰς τὸ παρὸν καὶ χάριν τοῦ παρόντος, ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον καὶ χάριν τοῦ μέλλοντος· δὲν ὑπάρχει, διὰ νὰ φιλοξενῆ ἐντὸς τοῦ νῦν τὸ ἐστίν, ἀλλὰ διὰ νὰ μετατρέπη τὸ οὐπὼ εἰς οὐκέτι.

Ὅτι τὰ πράγματα διαρκοῦν καὶ ἡ διάρκεια αὐτὴ εἶναι συμμετρικὴ καὶ ἀνεπανάληπτος, εἶναι ἡ φοβερὰ ἔμπνευσις τῆς Εὐρώπης. Εἰς ὅλους τοὺς ἱστορικοὺς πολιτισμοὺς τὰ πράγματα εἰς τὴν ἐσωτερικὴν των ὄντοτητα ἐνσαρκώνουν τὴν στάσιν καὶ ὅταν κινοῦνται, ἡ κίνησίς των εἶναι ἀσύμμετρος ἢ ἐπαναλαμβανομένη. Πρότυπον τῆς περιοδικῆς κινήσεως ἦτο ὁ ἥλιος. Ἡ καθημερινὴ περιφορὰ του εἰς τὸ στερέωμα ἐγέννησε τὴν ὑπόψιν, ὅτι ὁ κόσμος ἐπιδίδε-

ται εις ἐπαναλήψεις. Τὸ ἴδιον γεγονός διεπιστώθη εἰς τὴν κίνησιν τῶν ἀστέρων καὶ ἐπεβεβαιώθη εἰς τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐποχῶν, ὥστε εἰς τὴν ἀρχαιότητα νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ εἰκασία, ὅτι «ὁ χρόνος αὐτὸς εἶναι δοκεῖ κύκλος τις»³³. Ἐν τούτοις ὁ κυκλικὸς χρόνος προϋποθέτει, ὅπου ὀρίζει τὴν κοινωνικὴν συνείδησιν, ἀνεπτυγμένον πνεῦμα, ἐὰν σκεφθῶμεν ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπάρχουν κατὰ φύσιν λαοί, οἱ ὅποιοι ζοῦν μόνον εἰς τὸ παρόν, ὅχι μόνον δηλαδὴ δὲν ἔχουν ἐξαντικειμενίσει τὴν κίνησιν καὶ δὲν γνωρίζουν τὴν διάταξιν τῆς εἰς λεπτὰ τῆς ὥρας, ἀλλ' ἀγνοοῦν τὴν ἐβδομάδα, τοὺς μῆνας καὶ τὰ ἔτη. Εἰς ὠρισμένα μέρη ἡ διάταξις αὐτὴ ἔχει ἐκ μέρους τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν εἰσαχθῆ, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν μετέωροι ἐντὸς ἐνὸς ἰσταμένου παρόντος, χωρὶς νὰ προεκτείνωνται οὔτε εἰς τὸ παρελθόν οὔτε εἰς τὸ μέλλον, τὰς δύο σφαίρας τοῦ θεοῦ. Τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἐπομένως ἀπροσδιόριστον καὶ συνεπῶς ἀδιάφορον διὰ τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὸν ὅποιον ἐπιτρέπεται μόνον νὰ ἐλπίζῃ. Τὸ παρελθόν εἶναι ὁ χῶρος τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, ἡ περιοχὴ τῶν θείων γεγονότων, τὰ ὅποια δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐλέγξῃ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. Ὅταν ὁ διάσημος ἀσιανολόγος A. H. Layard, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἐρνεστος Ρέναν εἰς μίαν διάλεξιν του εἰς τὴν Σορβόννην με θέμα «τὸ Ἰσλάμ καὶ ἡ Ἐπιστήμη» τὴν 29ην Μαΐου 1893, ἐζήτησε πληροφορίας ἐκ μέρους τοῦ καδὲ τῆς Μοσούλης διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως, ἐκεῖνος ἀπήντησε: «Μόνον ὁ Θεὸς γνωρίζει τὸ παρελθόν αὐτῆς τῆς πόλεως μόνον ἐκεῖνος θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ εἶπῃ εἰς ποίαν πλάνην ἦτο βυθισμένη πρὸ τῆς ἀλώσεώς της ὑπὸ τοῦ Ἰσλάμ. Δι' ἡμᾶς ὁμοίως θὰ ἦτο ἐπικίνδυνον, ἐὰν θελήσωμεν νὰ γνωρίσωμεν τὸ παρελθόν της». Σύγχρονοι Ἄραβες ἐρμηνεύουν τὴν μουσουλμανικὴν ἀντίληψιν τοῦ χρόνου ὡς ἐξῆς: «Ὁ χρόνος εἶναι μόνον ἡ παροῦσα στιγμή, τὴν ὅποιαν δοκιμάζομεν καὶ ζῶμεν εἰς ὅ,τι ἔχει τὸ ἀπόλυτον καὶ τὸ ἀναντικατάστατον. Ἡ κοινότης τῶν Μουσουλμάνων αἰωρεῖται μεταξὺ ἐνὸς παρόντος, τὸ ὅποιον εἶναι προφητεία καὶ ἐνὸς μέλλοντος, τὸ ὅποιον εἶναι ὑπόσχεσις, ἀλλὰ τὸ παρόν βιοῦται ὡς στιγμή ἢ ὡς σημεῖον θεοφανείας ἢ ὡς ἀπόλυτος τύχη»³⁴. Διὰ τοῦτο οἱ Μωαμεθανοί, προκειμένου νὰ καθορίσουν, πότε θὰ τελειώσῃ τὸ ραμαζάνιον, δὲν συμβουλεύονται μέχρι σήμερον τὸ ἡμερολόγιον, ἀλλ' ἐπιφορτίζουν δύο μάρτυρας νὰ παρατηρήσουν, πότε θ' ἀνατείλῃ ἡ σελήνη, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἐστοίχισεν εἰς τοὺς Ἄραβας τῶν Παρισίων πρὸ ὀλίγων ἐτῶν νηστείαν δύο ἡμερῶν ἐπὶ πλέον³⁴. Μία τῶν δυσχερεστέρων ὑποθέσεων τῆς Σινικῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ἐξ ἄλλου ὁ κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὰ φυσικὰ γεγονότα ἐτήσιος καθορισμὸς τοῦ ἡμερολογίου, τὴν σύνταξιν τοῦ ὁποίου, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ ἰταλὸς ἱεραπόστολος Matteo Ricci (1582 μ.Χ.), ὁ αὐτοκράτωρ ἀνέθετεν εἰς 200 πρόσωπα³⁵.

Πρὶν εὐθυγραμμισθῆ ὁ χρόνος διὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Ἀντικειμενικῶς παρέστησαν τὸν χρόνον διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν ἱστορίαν

οι Αιγύπτιοι. Είς την ήλιόλουστον γήν του Νείλου έτοποθετήθη καθέτως μία ράβδος, διά να παρατηρηθῆ ἡ κίνησις τῆς σκιάς της. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς οἱ Αἰγύπτιοι προέβησαν ὁμῶς εἰς τὸ ἐξῆς διὰ τὰς ἐπομένας χιλιετηρίδας μοιραῖον λάθος: Κατὰ τύχην ἢ ἔνεκα τῆς συμμετρίας διήρησαν τὸ ἐπίπεδον, εἰς τὸ κεντρον τοῦ ὁποίου ἴστατο ἡ ράβδος, εἰς 6 ἴσα τμήματα. Δεδομένου ὅτι ὁ Ἡλιος διανύει τὸ στερέωμα εἰς καμπύλην τροχίαν, ἡ σκιά του διατρέχει τὰ ἴσα τμήματα τοῦ ἐπιπέδου εἰς ἀνισα χρονικὰ διαστήματα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ 6 αἰγυπτιακαὶ ὥραι ἔχουν διάφορον μεταξὺ των μήκος. Ἡ ἀνισότης αὕτη ἐθεωρήθη τόσον φυσική, ὥστε ἀργότερον οἱ Αἰγύπτιοι προσεπάθησαν νὰ ρυθμίσουν καὶ τὴν κλεψύδραν συμφώνως πρὸς τὸν ἀσύμμετρον χρόνον τοῦ ἡλιακοῦ ὥρολογίου. Ἐδημιούργησαν λοιπόν, ὅπως φαίνεται ἐκ τοῦ ἐπιτυμβίου τοῦ Ἀμενεχμάτ (3ῆ δυναστεία, 1500 π.Χ.), ὁ ὁποῖος ἐβελτίωσε τὴν κλεψύδραν, ὥστε «νὰ πηγαίνῃ ἀκριδῶς», ἐκ μιᾶς φυσικῆς συμμετρίας μίαν τεχνητὴν ἀσύμμετρίαν³⁶, τὴν ὁποίαν συνεπλήρωσε τὸ γεγονός, ὅτι αἱ ὥραι τοῦ ἡλιακοῦ ὥρολογίου ἔμεναν εἰς ὄλας τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους ἀμετάβλητοι, οὕτως ὥστε ἡ ὥρα τοῦ θέρους νὰ εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ὥρας τοῦ χειμῶνος.

Ἡ τεχνικὴ αὕτη ἀσυνέπεια συνέτεινεν, ὥστε νὰ θεωρηθῆ ὁ χρόνος καθ' ὄλην τὴν ἀρχαιότητα ὡς μία μορφή ἀσταθείας, ἡ ὁποία δὲν ἀνεφέρετο εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' εἰς τὴν ἐξωτερικὴν των ἐμφάνισιν, τὴν ἀφορμὴν τῆς ἀναγωγῆς εἰς τὴν σταθερὰν καὶ ἀναλλοίωτον προϋπόθεσιν των. Ὅ,τι εἶχεν ἀξίαν διὰ τὴν γνῶσιν, ἦτο κατὰ ταῦτα ἄχρονον εἴτε ὡς ἀφανὲς πρότυπον τῶν πραγμάτων (ιδέα) εἴτε ὡς νοητὴ ἔομῆ τοῦ πράγματος (οὐσία). Τὴν ὑποτίμησιν τοῦ χρόνου ὑπέθαλψαν αἱ περιοδικαὶ ἀλλαγαὶ τῆς φύσεως, ὥστε νὰ ὑπονοηθῆ μίαν μένουσα βάσιν τῶν φαινομένων ὡς προϋπόθεσις τῆς κινήσεως. Ὁ χρόνος ἦτο δυνατὸν νὰ συμβάλῃ εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς κινήσεως κατ' ἀναφορὰν πρὸς ὅ,τι προηγείται ἢ ἔπεται, ὁπότε συνέπιπτε πρὸς τὸν ἀριθμὸν³⁷. Διὰ τὴν πρακτικὴν μέτρησιν τῆς κινήσεως, ἐπὶ παραδείγματι μιᾶς δημοσίας ἀγορεύσεως, ὑπῆρχεν ἡ κλεψύδρα, ὥστε νὰ τηρηθοῦν τὰ ἐπιτρεπόμενα μέτρα. Ἡ κλεψύδρα ὁμῶς ἦτο δημόσιον ὄργανον, χωρὶς νὰ χρησιμοποιῆται διὰ τὴν συνεχῆ μέτρησιν τοῦ χρόνου ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος πρακτικῶς προσήρμοζε τὴν ζωὴν του εἰς τὰς φυσικὰς ἐπαναλήψεις (ἀνοιξις, ἀλέκτωρ, ἥλιος) καὶ πνευματικῶς εἰς τὸν αἰθιῶνον κόσμον. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ χρόνου ἡ Ἑλλάς δὲν ἐκαινοτόμησεν εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν διὰ τοῦτο δὲν ἀντελήφθη ὡς πρόβλημα, ὥστε ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις νὰ μείνῃ μέχρι τέλους κοσμολογική, νὰ ζητήσῃ εἰς τὴν φύσιν καὶ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὅ,τι ἀκριδῶς διερρήγγυε τὸν χρόνον ὡς ἀφθορος παρουσία.

Εἰς τὸν κατ' εὐθείαν ἐμπρὸς ἐκτεινόμενον χρόνον εἰσήγαγε τὸν ἱστορικὸν κόσμον ὁ Χριστιανισμὸς διὰ τῆς ἐντάξεως τοῦ ἀνθρώπου μεταξὺ τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς ἀναμενομένης δευτέρας Παρουσίας τοῦ ἐνσαρκωθέν-

τος Θεοῦ. Διὰ τοῦ Εὐαγγελίου συνετελέσθη διὰ τοῦτο μία πρωτοφανής εὐθυγράμμισις τοῦ χρόνου. Ἐφ' ὅσον ἐξέλεξεν ὡς ἀρχὴν τῆς, ἀντὶ τοῦ μύθου, τὸ ἱστορικὸν γεγονός καὶ ἔθεσε τὸ θάρος τῆς ζωῆς εἰς ὅ,τι πρόκειται νὰ γίνῃ, ἡ ἐξ Ἀνατολῶν θρησκεία διέσπασε τὴν παράδοσιν τοῦ κυκλικοῦ χρόνου, ἡ ὁποία διὰ τῶν παλιγγενεσιῶν καὶ τῶν κύκλων τῆς ἀστρολογίας ἐξηκολούθησε νὰ γοητεύῃ τὴν ἅπω Ἀνατολήν. Ἡ Εὐρώπη, ὁμοίως διὰ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῆς ἐκλήθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν περιφέρειαν καὶ νὰ τοποθετηθῇ ἐπὶ μιᾶς ἐπιμηκυνομένης ὁδοῦ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς νέας πίστεως. «Ἀκολουθοῦντες τὴν εὐθείαν, ἡ ὁποία δι' ἡμᾶς εἶναι Χριστός, μὲ ὁδηγὸν καὶ σωτῆρα ἐκείνον ἃς ἀποστρέψωμεν ἐκ τῶν ματαίων καὶ τῶν ἀνοήτων περιστροφῶν τῶν ἀσεβῶν τὴν πορείαν τῆς πίστεως καὶ τὸν νοῦν μας»³⁸.

Ἡ προφητεία τοῦ ἀνεπιστρέπτου χρόνου, ἡ ὁποία διεδόθη εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ πληροφορηθῇ, ὅτι ἔχει ἐντὸς τοῦ κόσμου νὰ ἐκπληρώσῃ μιᾶν ἀνυπέρθετον ἀποστολήν, ἔλαβεν ἀρχομένου τοῦ 13ου αἰῶνος σάρκα καὶ ὄσῃ. Διὰ τῆς πνευματικῆς εὐθυγραμμίσεως τοῦ χρόνου ὁ Χριστιανισμὸς ἔγραψε τὰ προλεγόμενα τοῦ ὠρολογίου. Διὰ τῆς πίστεως, ἡ ὁποία τὸν ἐκάλει νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ παρελθὸν χάριν τοῦ ἐρχομένου, νὰ λησμονήσῃ «τὰ ὀπίσω», διὰ νὰ ἐπεκταθῇ «τοῖς ἔμπροσθεν»³⁹, ὁ ἄνθρωπος εἶχε προετοιμασθῇ ψυχολογικῶς νὰ κινήθῃ πρὸς τὸ οὐπῶ, νὰ ζήσῃ διὰ τὴν ὑπέρβασιν τοῦ παρόντος, τὴν ἐκπλήρωσιν μιᾶς προοπτικῆς, ἡ ὁποία δὲν γνωρίζει ἀνάπαυλαν. Ὅταν ἡ Ἐκκλησία προσέφερεν εἰς τὸν κόσμον τὸ ὠρολόγιον, ἡ προέκτασις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ μέλλον εἶχεν ἀποκτήσει τὸν τεχνικὸν τῆς γνώμονα. Ἡ ἀκατάπαυστος ρυθμικὴ ἀνησυχία τῆς μοναχικῆς ἐφευρέσεως ἔγινεν ἔκτοτε ὁ παλμὸς τῆς Εὐρώπης.

Γί ἐξώθησε τοὺς μοναχοὺς τοῦ 13ου αἰῶνος νὰ ρυθμίσουν μηχανικῶς τὸν χρόνον.

Διὰ ποῖον λόγον οἱ μοναχοὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης μετὰ τὸ ἔτος 1200 μ.Χ. ἀντικατέστησαν τὴν κλεψύδραν, ἡ ὁποία μέσφ μιᾶς ὑδραυλικῆς σφυρίκτρας ἐκάλει ἢ ἀφύπνιζε τὸν κωδοнокρούστην νὰ σημάνη τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς, διὰ τοῦ συνδυασμοῦ ἐνὸς κυλίνδρου, ἐνὸς σχοινίου καὶ ἐνὸς θάρους, τοῦ πρώτου εὐρωπαϊκοῦ ὠρολογίου, εἶναι ἱστορικῶς ἀνεξακρίβωτον. Παρὰ τὴν σιωπὴν τῆς παραδόσεως, ὁ λόγος ἐν τούτοις εἶναι φανερός. Ὅπως ὁ νεφοσκεπῆς οὐρανὸς δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τὴν Εὐρώπην εὐρείαν διάδοσιν τοῦ ἡλιακοῦ ὠρολογίου, καθ' ὁμοίον τρόπον καὶ τὸ χειμερινὸν ψῦχος ἠμπόδιζε τὴν λειτουργίαν τῆς κλεψύδρας, ἐφ' ὅσον, ἰδίως τὴν νύκτα, τὸ ὕδωρ ἐπάγωνε. Ἐπρεπε λοιπὸν ἡ δυσκολία νὰ ὑπερνικηθῇ, διὰ νὰ προσεύχωνται οἱ μοναχοὶ καὶ ἡ ἐνορία τὴν ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τυπικοῦ καθωρισμένην ὥραν. Μέχρι τότε ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις ἀνεφέρετο εἰς τὸ παλαιὸν ὠρολόγιον, ἡ Ἐκκλησία εἶχε δηλαδὴ παραλάβει διὰ τῆς Ρώμης τὴν ἐξ Αἰγύπτου καταγομένην ἀρχαίαν διαίρεσιν τοῦ

ήμερονυκτίου εις 12 ὥρας καὶ εἶχεν ὀρίσει διὰ τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας (ἀνατολή ἡλίου, μέσον τῆς πρωίας, μεσημβρία, μέσον τοῦ ἀπογεύματος, δειλινόν, δύσις ἡλίου) ἀναλόγους προσευχάς. Ἡ διάταξις αὐτὴ παρέμεινεν ἐν ἰσχύϊ μέχρι τοῦ 16ου αἰῶνος, παρ' ὅτι ἡ ζωὴ εἶχεν ἤδη προσαρμοσθῆ εἰς τὴν μεταρρυθμισιν τοῦ χρόνου ἀνεξαρτήτως τῆς φυσικῆς τάξεως.

Τὴν προσαρμογὴν τῆς ζωῆς εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς φύσεως διέκοψεν ἡ ἐφεύρεσις τοῦ μηχανήματος, τὸ ὁποῖον ἐκινεῖτο συμμετρικῶς διὰ τῆς δυνάμεως ἐνὸς βάρους. Ἐπὶ τῇ ἐάσει αὐτῆς τῆς κινήσεως, ἡ ὁποία δὲν ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, τὸ ἡμερονύκτιον διηρέθη εἰς 24 τμήματα, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τῆς μεσημβρίας. Ἡ ἀλλαγὴ τῆς χρονικῆς τάξεως συνετελέσθη ἀνεπαισθῆτως καὶ κατ' ἀρχὰς ἐφάνη, ὅτι ἀπλῶς συνεπλήρωνε τὴν διάταξιν τῆς παραδόσεως. Εἰς τὴν Φραγκφοῦρτην τὸ ἔτος 1338 ὁ γερμανὸς αὐτοκράτωρ Λουδοβίκος IV ὁ Βαυαρὸς καθορίζει ἀκριβῶς τὸν χρόνον ἐκδόσεως ἐνὸς διατάγματος: «Μία ἢ ὥρα δηλαδὴ 8 ἢ ὥρα»⁴⁰. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ μηχανικὸν ὠρολόγιον τελειοποιεῖται, διαδίδεται καὶ ρυθμίζει τὴν πρακτικὴν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ζωὴν. Τὸ ἔτος 1377 ὁ Κάρολος V μεταφέρει εἰς τὰς περιοδείας τοῦ «φορητὸν ὠρολόγιον» (orloge portative)· τὸ ἔτος 1389 κώδωνες κτυποῦν τὰ τέταρτα τῆς ὥρας· τὸ ἔτος 1478 ἐμφανίζεται ὁ λεπτοδείκτης· τὸ ἔτος 1484 ὁ Bernhard Walter ὑπολογίζει τὴν ἀπόστασιν τοῦ πλανήτου Ἑρμοῦ ἐκ τοῦ Ἥλιου ἐπὶ τῇ ἐάσει τοῦ μηχανικοῦ χρόνου· τὸ 1657 ὁ Chr. Huyggens εἰσάγει διὰ τοῦ ἐκκρεμοῦς εἰς τὴν Εὐρώπην τὸ δευτερόλεπτον. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς τὸ ὠρολόγιον δὲν εἶναι μόνον μέσον, διὰ νὰ γνωρίζῃ ὁ ἄνθρωπος, πότε νὰ προσευχηθῇ, ἀλλ' ἡ ἐνσάρκωσις τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀνησυχίας.

Πῶς ὁ ὠροδείκτης

α.) ἀπέσπασε τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς φύσεως καὶ τὸν ἔθεσεν ὑπὸ τεχνικὸν ἔλεγχον,

Ἀσφαλῶς ἡ διάδοσις τοῦ ὠρολογίου ὑπῆρξεν εἰς τὴν ἀρχὴν περιορισμένη. Εἰς πολλὰ μέρη ἀκόμη καὶ τῆς Εὐρώπης ἡ μεταβολὴ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν ἢ τὸ λάλημα τοῦ ἀλέκτορος ἐξακολουθοῦν νὰ ὀρίζουν τὴν ἐποχὴν καὶ τὴν ὥραν. Ἀκριβῶς ὁμοίως εἰς αὐτὰ τὰ μέρη δὲν ἀνεπτύχθη ἡ τεχνικὴ. Ὅπου ἡ ζωὴ ἀναλογεῖ πρὸς τὴν φύσιν, ὁ ἄνθρωπος ζῆ εἰς τὴν προϊστορίαν τῆς τεχνικῆς. Τὸ ὠρολόγιον ἀπέσπασεν ὁμοίως τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς φύσεως, διὰ νὰ τοῦ ἐπιβάλῃ τὸν μεταφυσικὸν ρυθμὸν μιᾶς ἀτέρμονος κατευθύνσεως. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὠρολογίου δὲν ἐπανέρχεται, ἀλλ' ἐπεκτείνεται, δὲν σκέπτεται, τί ὑπάρχει, ἀλλὰ τί εἶναι δυνατόν νὰ συμβῇ, δὲν ἀκολουθεῖ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν κατευθύνει διὰ τῆς ὑπακοῆς του εἰς μίαν τάξιν, ἡ ὁποία ἀπουσιάζει ἐκ τῆς φύσεως. Ἐνῶ προηγουμένως τὸ φυσικὸν γεγονός καθώριζε, πότε θ' ἀρχίσῃ καὶ πότε θὰ τελειώσῃ τὴν ἐργασίαν του, ἐντολοδότης τοῦ ἀνθρώπου γίνεται τώρα ἡ

τεχνική συσκευή. «Ἐπήγα νὰ συνομιλήσω μὲ τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἐρρύθμιζε τὴν κίνησιν ἀσφαλείας τῶν τραίνων. Τὸν εὗρηκα ἐκείνην τὴν ἡμέραν πολὺ ἀπησχολημένον. Συζητήσαμε διὰ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς ἐργασίας τῶν σιδηροδρομικῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζουν οὔτε Κυριακὴν οὔτε 14ην Ἰουλίου. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τότε μοῦ εἶπε: «Βεβαίως ἐργαζόμεθα εἶναι ὑποχρεώσεις μας». Τοῦ ἀπήντησα: Ὑποχρεώσεις ἐκ μέρους τίνος; Ἐκ τῶν κανονισμῶν; «Καθόλου, μοῦ εἶπε, ὑπάρχει κύριος». Ἐνόμισα, ὅτι ἔχει κάποιον ὑπ' ὄψιν του: Πῶς λέγεται; «Ρυθμιστῆς». Εἰς τὸν κόσμον τῶν σιδηροδρομικῶν ρυθμιστῆς εἶναι τὸ ὠρολόγιον»⁴¹.

Ἄφ' ὅτου ρυθμίζει τὸν χρόνον ἡ μηχανή, ἡ φύσις χάνει τὴν προστακτικὴν τῆς σημασίαν καὶ ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐλευθερίαν τῶν κινήσεών του. Τὸ ὠρολόγιον δὲν ὑπῆρξε μόνον πλήγμα ἐναντίον τῆς αὐθεντίας τῆς φύσεως, ἀλλ' ἔθεσε τὸν ἄνθρωπον ὀπίσθεν τοῦ ἔργου του, ὥστε ν' ἀντιστραφοῦν οἱ ὅροι τῆς ἐντολῆς. Ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ἐργοστασίου ὁ τεχνικὸς ἄνθρωπος πρέπει νὰ «συγχρονισθῆ» πρὸς τὸ μηχανήμα· τὸ μηχανήμα ὁμοίως εἶναι τροποποιήσις τοῦ ὠρολογίου, μία παραγωγικὴ διάταξις τοῦ χρόνου, μία χρονικὴ τάξις ἀντικειμενικῶν διαστάσεων. Τὸ μηχανικὸν ὠρολόγιον εἶναι τὸ πρότυπον ὅλων τῶν τεχνικῶν διαρρυθμίσεων, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος ἐπεβλήθη τῆς φύσεως, ἐφ' ὅσον ὁ ἴδιος προσηρμόσθη εἰς τὸν νέον ρυθμόν. Βεβαίως τὰ πρῶτα μηχανήματα ὑπῆρξαν προεκτάσεις τῶν μελῶν τοῦ σώματος, ὥστε νὰ ἐντάσσωνται εἰς τὴν φυσικὴν διάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου. Σήμερον ὁμοίως τὰ μηχανήματα τείνουσι νὰ μιμηθοῦν τὸ ὠρολόγιον, νὰ γίνουσι αὐτόματα, νὰ ἐπιβάλλουσι εἰς τὸν ἄνθρωπον, πότε καὶ πῶς ἀκριβῶς πρέπει νὰ ἐνεργήσῃ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνήθως σημαίνει νὰ παρακολουθήσῃ τὴν κίνησιν καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ὑπόδειξιν μιᾶς ἄλλης διατάξεως τοῦ χρόνου. Ἀρχίζει λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος νὰ ζῆ διὰ τῆς προσαρμογῆς του εἰς τὴν μηχανὴν καὶ διὰ τῆς ἀντικαταστάσεώς του ὑπὸ τῆς μηχανῆς, οὕτως ὥστε «ἡ ἐργασία του νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ὀρισθῆ ὡς ἐκτέλεσις κινήσεων, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι δυνατὸν ἀκόμη νὰ ἐκτελεσθοῦν μηχανικῶς»⁴². Ἄφ' ὅτου τὸ ὠρολόγιον ἐνεφανίσθη εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς πρόδρομος τῆς μετατροπῆς δυνάμεων εἰς ἔργον χωρὶς μεσολάβησιν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ μέγα μάθημα τῶν πολιτισμῶν, ἡ μίμησις τῆς φύσεως, ἐγγίζει τὸ ἱστορικὸν του τέλος. Διὰ τοῦ ὠρολογίου εἰσάγεται εἰς τὴν ἱστορίαν ἡ *imitatio machinae*. Ὁ μηχανικὸς ρυθμιστῆς τοῦ χρόνου διχοτομεῖ διὰ τοῦτο τὸν ἀνθρώπινον κόσμον. Τὸ πρῶτον τμῆμα ἀτενίζει τὴν φύσιν, τὸ δεύτερον παρακολουθεῖ τὸν ὠροδείκτην, τὸν ὀρίζοντα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δῦει ὁ αἰὼν τῆς φύσεως καὶ ἀνατέλλει ὁ αἰὼν τῆς τεχνικῆς. Τὴν διαπίστωσιν αὐτὴν ἐξέφρασεν ὁ νέγρος τῆς Ἀφρικῆς ὡς ἐξῆς: «Οἱ καιροὶ μετεβλήθησαν, παιδί μου. Προηγουμένως δὲν ὑπῆρχαν λεπτὰ καὶ δευτερόλεπτα. Πρώτην φοράν μᾶς τὰ ἔφερον ἡ μικρὴ μηχανή. Τώρα δὲν εἶναι ἡ ἡμέρα οὔτε ὁ κόσμος, ὅτι ἦσαν ἄλλοτε...»⁴³.

6) υπέβαλε τὸ αἶτημα τῆς ἀπουσίας τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας,

Ὅπως τὸ ἀσκητικὸν πνεῦμα εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὸ σῶμα τὴν ἰδικήν του θέλησιν, τὸ ὠρολόγιον, exercitium spirituale τοῦ τεχνικοῦ πνεύματος, μετερρῦθμισε τὴν φύσιν. Ἡ μεταρρῦθμισις τῆς φύσεως κατέστησε τὸν ἄνθρωπον κύριον τῆς φύσεως. Διὰ τὴν κυριαρχίαν αὐτὴν ἔπρεπεν ὁμοίως ἄνθρωπος καὶ φύσις νὰ χωρισθοῦν, ἢ φύσις νὰ γίνῃ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ κυρίαρχος τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητος παρατηρεῖ ἔκτοτε τὸν φυσικὸν κόσμον ἐκ τῶν ἔξω. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι τὸν ἐννοεῖ πολὺ ὀλιγώτερον τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος εἶναι «κατὰ φύσιν». Σημαίνει ὁμοίως ἐπίσης, ὅτι δὲν ὑφίσταται τὴν ἐλξίν του, ὅτι εὑρήκε τὸ ἀρχιμήδειον σημεῖον, διὰ νὰ τὸν μετακινήσῃ. Ἡ βαρύτης λοιπὸν τῆς γῆς δὲν ὑπερενικήθη διὰ πρώτην φοράν μηχανικῶς, ὅταν ἐξεσφενδονίσθη εἰς τὸ διάστημα ὁ πρῶτος τεχνικὸς δορυφόρος, ἀλλ' ὅταν ὁ ἄνθρωπος ὑπεχρέωσε τὴν φύσιν νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦ μηχανήματος.

Ἡ ὑπαγωγή τῆς φυσικῆς δυνάμεως εἰς τὴν τεχνικὴν θέλησιν ἀπέκτησε τὴν παραδειγματικὴν τῆς ἔκφρασιν εἰς τὴν μηχανικὴν ρύθμισιν τοῦ χρόνου, ἐδημιούργησεν ὁμοίως καὶ τὴν ὑπόψιν, ὅτι ὁλόκληρος ὁ κόσμος λειτουργεῖ κατ' ἀνάγκην, ἀκριδῶς ὅπως αἰσθητοποιεῖ τὴν λειτουργίαν αὐτὴν ὁ μηχανισμὸς τοῦ ὠρολογίου. Ἐὰν δὲν εἶχεν ἐφευρεθῆ τὸ μηχανικὸν ὠρολόγιον, τὸ πρότυπον κοσμολογικὸν μηχανήμα τῆς Δύσεως, τὸ στερέωμα θὰ ὑπήκουεν εἰς αὐτονόμους δυνάμεις, θὰ ἐξηκολούθει νὰ ἐνσαρκώνῃ τὸ ὑπερφυσικὸν κράτος. Ἀφ' ὅτου ὁμοίως ἡ γῆ ἀπέκτησε μίαν παραδειγματικῶς κανονικὴν κίνησιν, δὲν ἀπέφυγεν ὁ κόσμος τὴν μοῖραν τῆς μηχανικῆς συμμετρίας.

Ἡ πρώτη σκέψις, τὴν ὁποίαν ὑπέβαλε τὸ ὠρολόγιον, ὅταν εὑρίσκετο ἀκόμη εἰς ἐμβρυώδη κατάστασιν, ἦτο ἡ οὐτοπία τοῦ ἀεικινήτου. Ἀπὸ τοῦ 1235 μ.Χ., ὁπότε ὁ Villard de Honcourt καὶ τοῦ 1269 μ.Χ., ὁπότε ὁ Πέτρος Magicourt ἐπεχείρησαν τὰ πρῶτα πειράματα μιᾶς αὐτομάτου κινήσεως χωρὶς ἐξωτερικὴν ἐπέμβασιν, συναρπάζει τὴν Εὐρώπην ἡ σκέψις, ὅτι καὶ ὁ φυσικὸς κόσμος δὲν χρειάζεται ἐκ τῶν ἔξω συνδρομὴν εἰς τὴν ἐξέλιξίν του. Ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἡ φύσις, δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἀνάγκη νὰ κατευθύνῃ τὸν κόσμον. Ἡ ἰδέα τοῦ ἀεικινήτου δὲν ἐπέπρωτο τελικῶς νὰ πραγματοποιηθῇ, ἐπροικοδότησεν ὁμοίως εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν σκέψιν μίαν ἀκαταγώνιστον μηχανικὴν διάθεσιν, ἡ ὁποία σήμερον, παρ' ὅτι θεωρητικῶς ἀστήρικτος, διαρρυθμίζει τὴν ζωὴν τοῦ πλανήτου.

Παρ' ὅτι τὸ ἀεικίνητον οὐδέποτε παρουσιάσθη ἐπὶ τῆς γῆς, συνέβαλεν ὁμοίως, ὡς ἄκρον ἄωτον τοῦ ὠρολογίου, εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ πρακτικοῦ ρόλου τῆς θείας τάξεως ἐντὸς τοῦ κόσμου. Ὁ φυσικὸς νόμος ὑπῆρξεν ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ ὠροδείκτου διὰ νὰ διαδεχθῇ τὸν Θεόν. Ἡ ἀντικατάστασις αὐτῆ τῆς θείας προνοίας καὶ τοῦ θαύματος διὰ τῆς μηχανικῆς δυνάμεως τῆς φύσε-

ως υπήρξεν ή προϋπόθεσις τής νεωτέρας φυσικής έπιστήμης και παραμένει ή έμπράγματος άθεια του Εϋρωπαϊου, ο όποιος, δια να συνδεθῆ προς τον υπερβατικόν κόσμον, πρέπει εκτοτε ν' άγνοήσῃ τὰς υποδείξεις τής φύσεως. Τα αίτήματα του νεωτέρου θρησκευτικού πνεύματος οφείλουν ίσως εις τήν μηχανικήν τήν καθαρότητά των, έφ' όσον, δια να προβληθοῦν, έπρεπε προηγουμένως ν' αντιμετωπίσουν τήν ένστασιν του φυσικού κόσμου, ο όποιος, όταν ένεφανίσθη ως προβολή των επίγειων μηχανισμών, από άποδείξεως υπέρ του Θεού, παρουσιάσθη δια πρώτην φοράν εις τήν ιστορίαν του πολιτισμοῦ ως απόδειξις κατὰ τοῦ Θεοῦ.

Μετά τὸ ωρολογιακόν κατώρθωμα τής Εϋρώπης: τὸν έξοστρακισμὸν τοῦ υπερβατικοῦ στοιχείου εκ τής φύσεως, τὸν Θεὸν ανέλαβε νὰ φιλοξενήσῃ ή ιστορία. Ἐφ' ἧς στιγμῆς ὁμοῦς ὁ Λεονάρδος Da Vinci διετύπωσε τήν άποψιν, ὅτι «ή αλήθεια υπήρξε πάντοτε ή κόρη τοῦ χρόνου»⁴⁴, τὸ ιστορικὸν πνεῦμα άπεφάσιζε νὰ ἐλέγξῃ τὸ δόγμα και εις τήν πορείαν τῶν ανθρωπίνων σχέσεων, αἱ ὁποῖαι, ὅπως ὁ φυσικὸς κόσμος, δὲν ἐχρειάζοντο έξωτερικὴν επέμβασιν εις τήν εξέλιξίν των. Ἡ θεία πρόνοια δὲν έπρεπε μόνον νὰ σεβασθῆ τήν μηχανικήν τής φύσεως, ἀλλ' ὑπεχρεώθη με τήν πάροδον τοῦ χρόνου ἐπὶ τοῦ εϋρωπαϊκοῦ χώρου εις μίαν ιστορικὴν διαθεσιμότητα, προϋπόθεσιν τῶν πνευματικῶν κινήματων τής Εϋρώπης ἀπὸ τής Ἐναγεννήσεως μέχρι σήμερα. Ἐάν και κατὰ πόσον ή θεολογική εὐσέβεια κατώρθωσεν εκτοτε νὰ παρουσιάσῃ τήν ιστορίαν ως ἐλεγχομένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, υπήρξε και εξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ δυσβάστακτος *crux theologorum*. Ἐφ' ὅτου πάντως τὸ σύμπαν ἐθεωρήθη ως τεράστιον ωρολόγιον, ὁ Θεὸς κατ' ἀπαίτησιν τής μηχανιστικῆς σκέψεως δὲν εἶχε χῶρον οὔτε εις τήν φύσιν οὔτε εις τήν ιστορίαν. Δια νὰ εξακολουθήσῃ νὰ μένη εις τήν καρδίαν τοῦ ανθρωποῦ, έπρεπε νὰ περιορισθῆ εις μίαν περιοχὴν άσχετον και τῶν αἰσθήσεων και τής διανοίας. Ὁ περιορισμὸς αὐτὸς υπήρξεν ίσως ὁ ὅρος μιᾶς σπανίας εὐγενείας εις τήν έννοιαν τοῦ Θεοῦ, ὁ κόσμος ὁμοῦς ἔχασε μίαν δια παντὸς τήν υπερβατικὴν του διαφάνειαν. Ἐντὶ τής θεολογίας, μία ἄλλη ἀρχή καλεῖται τώρα νὰ τακτοποιήσῃ τὸν κόσμον. Τὸ ὄνομά της εἶναι «Μηχανική».

γ) μετέβαλε τὸν κόσμον εις συνάρτησιν χρόνου και ἀριθμοῦ,
Ἐπου επικρατοῦν μηχανικαὶ σχέσεις, ισχύουν συναρτήσεις χρονικῶς ὑπολογιζόμενων μεγεθῶν. Βάρη, δυνάμεις, θερμοκρασίαι, τροχιαὶ και ταχύτητες χρειάζονται εις τήν μηχανικήν των συνάφειαν τήν μονάδα τοῦ χρόνου. Πολὺ προηγουμένως ὁ ἀριθμὸς εἶχε καθορίσει στάσιμα μεγέθη' δια τὸν χρόνον ὁμοῦς μέχρι τής ἐποχῆς τοῦ ωρολογίου εἶχε μείνει ἀσήμαντος ὑπηρέτης. Ἐάν ὁ ανθρωπος ὑπελόγιζε χρονικὰ διαστήματα συμβουλευόμενος τὰ φυσικὰ φαινόμενα, δὲν εἶχε τήν ἀνάγκην τοῦ ἀριθμοῦ ἢ τὸν ἐχρειάζετο ως ὑποτελῆ τής φύσεως. Τὸν ἀριθμὸν κατέστησε κύριον τής φύσεως ὁ ωροδείκτης. Τὸ πρότυπον τοῦ